

СБ (АЛТ)
ВНО.

Кожоньыста Ленин

1969 №2.

ТУУЛАР
ЖЫЛДЫЗЫ 2

20(417)
В 110.

0

09.10.1969

Кожоныста Ленин

ТУУЛАР ЖЫЛДЫЗЫ

ОБЯЗАТЕЛЬНЫЙ

АЛТАЙДЫҢ БИЧИКТЕР ЧЫГАРАП
ИЗДАТЕЛЬСТВОЗЫНЫҢ
ТУУЛУ АЛТАЙДАГЫ БӨЛҮГИ.1969

Горно-Алтайская обл.-Алтай
Библиотека

ЛЕНИН — СЫРАҢАЙ ЖАРЫК БОЛЬШЕВИН!

(«Арбачы» деп поэмадаг алган үзүк)

Көп жайлар жамарып бтти.
Канча кыштар соогын көргүсти.
Бир мун тогус жүс он жети жылда
Тегери күнүртиндий восстание
башталды.

Каанның генерал-бийлеринен,
Карды тойбос буржуйлардан,
Калыкты томогон нојойым-байлардан,
Камчызы коронду жайзандардан,
Кара мекелү нам-жарлыктардан,
Оног до бсиө кара нускундардан
Качаннан жуулган кату менелтезин
Жокту албаты эмди ненеди.
Алтайдын бийик тууларына,
Ак чөл жалаңдарына
Сүүнчилү жар угулып келди.
Албаты каймыгып туруп чыкты.
Айдылганы мындый болды:
«Жайзандардын жааны — жайзан —
Кан-нереде нийген каан агтарылган.
Арткан малдыктарын онын чачала,
Башкаруны ишмөкчи-крестьян алзын!
Каан ширееден агтарылганы —
Коммунист партиянын ийдези!

Бастыра кыйналгандар жарык көргөни —
Большевиктердин сүмези» — дешти.
Ойгор Лениннин улу адын
Ол тушта Арбачы база укты.
Жаанду-жашту кыйналган албаты
Jүрегинде ырысту оны адады.
Андый улу кижинин ады
Манча ла миллион чөрчөк-ножомдорго
Сүүнчилү, жараштыра чүмделди.
«Ленин — ишмекчи-крестьяннын сүүнчизи,
Ленин — кыйнаткан кулдардын ырызы,
Ленин — революция жегеринин
маанызы,

Ленин — жайзан-байлардын өлүми,
Ленин — жоктулардын жалтанбас
коручызы,

Ленин — сыракай жарык большевик!
Ленин — ойгор, Ленин — улу, жалакай,
Ленин — бис жегип чыгардын жылдызы!»
Жоктуга өскөн алтай албаты
Ол тушта Ленинди анайда мактаган.
Жыргалду жүрүмнин келерине
Арбачы иженип, ичнери көргөн!
Жезелеп журтаган буржуйлардын
Тазылдары ол тушта кодорылган.
Жер үстүндө ишкүчтүлөргө
Жаркынду танган көрүнгөн!..

ИЗБИРАТЕЛЬНЫЙ УЧАСТОКТО

Бүгүн каргандар ла жииттер
Избирательный участокко келдилер.
Союзтын Верховный Советине
Кандидат көстөбөргө жуулдылар.
Жашөскүримнин ортозында
Jүректер сүүнчилү согулгылады.
Каргандардын чырыш чырайлары

Чечектегендий күлүмзиренди.
Карыган жашка жеткенче оло
Бүгүнгидий ырысту күнди
көрбөгөндөр.

Жадын-жүрүмди башкарып турар
Улусты көстөбрин шүүшпегендер.
Жаан комок чөйлип чыкты.

Жарынду күнди көргүсмен
Башчыны мынайда мактагылады:
«Күн изүзи жок болзо,

Жер кыртымын не жылыдар?
Ойгор Ленин бүтпеген болзо,
Зонтулар сынын нем түзедер?

Айда жарыын жок болзо,
Карагуй тун кайдан жарыйт?

Ада Ленин бүтпеген болзо,
Аргалу жадынды нем берет?»

Оны уккан карыган алтайлар
Жүрентери там оморкодылар.

Сүүнчилү жашооңуримле жергелей
туруп

Сергелең үниле номондодылар.

1937 жыл.

ЛЕНИННИҢ МАВЗОЛЕИИНДЕ

(поэма-санаа)

Мавзолей эжиги...
Бу эжик
Бастыра эжинтердег агару.
Бу эжиктег киреле, чынсан —
Бууныгын чыгар,
Јүрегин ару.
Менкиге келген мусульман кижидий,
Мен катап ла
Алдыга келдим...
Айтпаган санаамды,
Шырамды, сүүмјимди,
Амаду-күўнимди алдыга эзелдим.
Мавзолей эмес.
Ленин мында.
Смольныйга сени јүрегим түнгейлейт.
Ишмекчи, солдат катап ла бери
Ильичтин јобин угарга келгилейт.
Кыймырап, улус очередь алат,
Кызыл площадька
Албаты толды.
Элен чактарга Ильнчке эмди
Элбек площадь приемный болды.
Көрнөддий јүстү улусиа көрзөң —
Көрүнбей турат олордын учы.
— Ийдишпей, најылар, ойигер саныгар,
Ильичтин эжиги качан да ачык.
ОАР-дан бүгүн делегация келген,

Олорды озо божодып ийеектер.
Жайымга чыккан орооннынгу улузы
Жаан керенту —
Бойыгар билереер.
Ильичтингу эжиги — штабтынгу эжиги,
Телекей улузы бери келгилейт.
Премьерден ала
Балдарга жетире
Боругин уштып, Ильичие киргилейт.
Албаты тегинду калбеген бери:
Ленин улуска жаантайын начы.
Ишкучиле жатнан нижиге
Ильичтингу эжиги начан да ачык!
Бого киреле, чыккан улустынгу
Сагыжы жарык,
Журеги ару.
Жус санаага бастыртып та жузек,
Журум бисне
Катап ла кару...
Тогузон жолдынгу тозынын кактап,
Тонтогон жерим
Мында ла эди.
Посол кижие эмес те болзом,
Бозогоор алтап,
Мен Слерге келдим.
Жус чакталып журе берген
Журумнингу тубин
Ойгортып беригер.
Экчелип жаткан телекей устин
Эбиртип меге
Слер жартап беригер.
Казыр, кучту ороондор до болгон,
Калынгу чактарда комулип калган.
Калапту буткен
Эрлер де болгон
Канча тутте ундылып калган...
Меези калынгу ологго коро
Менин журумим

Не де эмес.
Ороон ичинде бастыра керекти
Ончозын айдарга
Сөзим де жетпес.
Je Слер тѳзѳгѳн ырысту ороондо
Jүрүмим jүрүп,
Калажым иштейдим.
Жакшыны нѳргѳмдѳ, баладый сүүнедим,
Жаманга јолунсам,
Тижимди тиштейдим.
Албаты алдына бойыма ла болуп,
Адыгар ажыра
Жажынбаган эдим.
Алгас-телгес jүрген де болзом,
Айткан сѳзигер
Ундыбаган эдим.
Jүрүмде чине jүрбеген де болзом,
Jүрегим алдаарда ару эди.
«Жастыра керектер эттинг» — дейле,
Јаба кижини
Баспаган эдим.
Элбек јаткан орооныс үстүнде
Эдетен иштерим
Эмди де нѳп.
«Кандый да керек маруулу» — дейтенеер...
Нѳкѳр Ленин,
Мен Слерле јѳп.
Бадыштан ала Түндүнике јетире
Бастыра јѳбѳрди
Албаты бѳдүрет.
Бичин билбеген албаты-јоныгар
Бийик космоско
Керептер нѳдүрет!
Ол тужунда алтай јеримде
Ойротия деп область тѳзѳлгѳн...
Озогы чантардан
Албатым айрылып,
Ончо јондорло

Сәзбөргө сүйнген.
Жаңы турган жаңаарды жарадып,
Жаан да улус
Бичинке үренген.
«Анан ары үренедим» — дейле,
Адам ыраак атана берген...
Айдын түндерде адамды сакып,
Араайын энем
Эригип туратан...
Орой түни киргенче акта
Ойногон улустын
Кожоңы жаңылтан.
Кызыл чолмонду бөрүнтү уулдар
Кыс-келинле
Кейлежип ойнойтон.
Октябрьды мактаган
Олордын кожоңы
Ойто таңда жаңырап токтойтон.
«Жаңы жүрүмди тәзбәйлик!» — дешеле.
Жарыкла ножо
Ишке баратан.
Томдор болгон Спердин ижеерди
Тос жарыдып,
Үренип туратан...
Осиүрип алган ол уулдараар
Өлүмди, жүрүмди
Өткүре баргандар...
Көксиле олор ороонын корып,
Көбизи тартышта
Баштарын салгандар!
Сперле коштой солдатты жуудыс.
Кәпөгөш оды
Жүзигер жарыдар.
«Ады жок» — дешип улустар айдыжат...
Адам ба, кем?
Кем оны айдар?..
Жүрегис ачыдып, сүйүндирип, өртөп,
Жүрүм бойынын жолыла барар.

Жүс те жолдор
Жүрүмдө табылза,
Түнгөй ле Слердинг эжиктең башталар!

3.

Буурайып мелетнен
Бажымды эгилтип,
Будыгар жанында катап ла турум...
Буунык санаамды чечеле, ойто
Бу жүрүмле барарга турум.
Жакшы жолыста
Жасналыш та бар —
Жартын Слерге айдарга турум.
Жаман да, жакшы да
Сөстөрдү өткүрө
Жана баспай
Барарга турум, ...
Кару Ильич!
Уйкугар өткүрө
Бистинг жүрүмис
Тындалап жадыгар.
Жаман немени жаантайын уйалтып,
Жаан керентинг
Маанызы болугар!
Экчелип жаткан бу теленей
Элебес шүүлтегер
Эзедип турзын.
Революция жарлаган
Пушкалар үни
Жажыгар тоолоп,
Күрнүрөп торгулзын....

1969 жыл.

ЛЕНИН КЕБЕРИ

Бистин жүрентерис
Алтыннан да баалу,
Анан жараш ла ару —
Олордо Ленин күүни,
Ленин жеңүзи.
Олор жаркынду тангдардый нызарат.
Маанылар болуп,
Кси телеией үстүнде элбирейт.
Анда,
Жүрентеристин нызыл маанызында
Ленин јуралат.
Онын санаазы меебисте чыдырайт,
Чедиргендер болуп,
Космосто учулайт,
Ичкери барар јолысты јарыдат.
Ол жүрентерден бис
Ленинге нереес памятник этненис —
Элебес, эснирбес, эзнзиребес.
Там ла јаранып турар,
Там ла јарып турар.
Мен көп памятниктер нөргөм,
Је олор јүн ле таш.
Күлер бе, алтын ба, айса гранит пе.
Је түңгей ле унчунпас таш!
Олор кандый да улу болзо,
Пирамидалардый бийик те болзо,
Је јүрегисте јок болзо,
Ол тыны јок темир.
Оныла жүрүмди кем иемјиир?

Онын да учун
Бийик памятниктер актарылган,
Төгүнчик улурнаштаң,
Темей мактаныштаң...
Өткөн өйлөр сүлтери
Ұни жок турган, ундылган.
Кижиликтин тўс эмес жолы
Планета чырайында
Жажытту шыпшаштый
Жымырап чарылган.
Бис Ленинге кўлерден,
Граниттен база памятниктер здедис.
Же олардо — бистин кожоңгыс,
Сўўген сўўжибис,
Сананган санаабыс.
Бис эмди жаңы налык —
Лениннин балдары.
Жаңы өйдин эжигин ачианыс —
Онын салымы, маанызы.
Менин жокту ас жоным
Ленин келерин сананган.
Мөңкўлик жараш кожоңгында
Онын кеберин жураган.
Унчукпас тымыктарда
Ол керегинде сананган,
Кызыл энгирде жокту кожоңгы
Кылдарда жайнаган.
Энчек туулар шимиртинде
Эрлў сөстөр шыгырайтан,
Же корныган, шыралаган жоным
Ого бўтпей шымырайтан.
Же бис тўнгей ле бўткенис —
Жайымдаачы келер.
Келер тан дар негезинде
Улу ла жарык кебер.
Ленин деген сөс —
Ол биске жүрўм.
Ол сөс жүректе ундылза,

Ол биске өлүм.
Биске, ас калыкка,
Шыранын шыразын нөргөн улусна,
Ол жангыс ла ырыс,
Өчпөс жаркынду жылдыс.
Же уксан, жоным,
Кару, найран албатым,
Ленин эмес болзо,
Бис не болор здис?
Ак-жарыкты көрбөс тө здис.
Онын учун бис
Бүгүнгү жүрүмле бирлик,
Лениннин күүниле
Жүрүмди чындык жүрелик.
Мен жеримнин
Жаранганына сүүнедим.
Өткөн жүрүмисти
Коркушту түштердий көрөдим.
Жеримеле браатсам,
Жаңы кожондор угулат.
Алтайдын кырлары
Ленин деп шыгырайт.
Алтай балдар кырларда
Ак таштар жуугылайт.
Туулардын көксине
Ленин деп бичигилейт.
Көк чечектү жеримде
Көп кожондор чүмделет,
Ленин — ол жүрүм деп,
Иштетпей жоным сананат.

* * * * *
Мен канча ла катап
Мавзолейде болгом.
Жүрегим типилдеп,
Гранит тепкишке баскам.
Ильич көзүн жумала,
Сананып жаткандый,
Историянын алтамын

Тыгдап укнандый.
Улустыг тонтонҗы жок агыны
Саркофагты збирет.
Оныла можо
Телекей збирилет.
Кажы ла кўн
Жаңы вентонтор:
Компартиялардыг
Делегаттары келет,
Кажы ла континент
Тартыжу ыерегинде
Бўгўн Ильичке
Жетирў здет.
Гавана, Мадрид,
Лондон, Париж
Чындын уулдарын
Бери ийет.
Женўниг сўўмҗизин,
Жендирткенниг ачузын,
Бастыра теленейден
Коммунисттер экилет.
Оштў алдына
Энчейбезис деп,
Орткў алдырткан
Вьетнам чертенет.

* * *

Бу кичинен тўрўл город,
Онын бзўгинде
Кўлер Ленин.
Ол бистинг — салымыс,
Кожонгыс ла мааныбыс,
Мында пионерге
Балдар кирет,
Комсомол жаштарга
Билет берилет.
Жаңы чыккан
Чечектерле дезе
Ленин тирў деп,

Жерде бичилет.
Жаан байрамдарда
Кожон жыгыртында
Маанылар элбирейт,
Коллоналар келет.
Иште јединген
Женӯлер керегинде,
Ишмекчилер Ленинге
Рапорт здет.
Ыраак турлулардан
Малчылар келип,
Памятник јанына
Чечектер салат.
Ырыс берген
Улу Ленин
Ўргӯлји чактарга
Ундылбас дежет.
Эбире кырлар,
Јап-јажыл кырлар.
Кырлар ортозында
Јажыл город јадат.
Бу городтын
Торко тѳжинде
Кӯлер Ленин
Кӯнле јакшылажат.
Јӯрегистик
Кажы ла согултында
Ленин тирӯ деп,
Кожон угулат.
Јӯректерден здилген
Кереес памятник —
Ижис, женӯбис
Ильичке элбирейт.

И С Т Е Р

Түн... Сооктор...

Агаштар тызырайт.

Эбире кырлар ээн,

боромтык.

Ончо жүрүм карга бастырып,

Ырап калгандый...

Тымын, тымын.

Озогы эски Алтай унчукпайт.

Ыраакта

тан агарып келедет.

Караңуй ыжын нобы ичинде

Чадыр айылда

от көрүнөт.

Теп ле тегин эрдий ле эр

Тереле жапкан чаназын кийер.

Шыйралу кырлузын

жүктенип ийер —

Кудай берзе, куран берер!

Эбире апагаш,

апагаш,

апагаш.

Кос кылбыгар көк темери.

Карычыл ару кардын үстүндө —

Кара түнниң

баскан истери!

Койу,

терең караңуйда

Жаан жүрүм мында өткөн.

Укү, байла, ончозын көргөн,

Будактардан карлар түшкен.
Истер, истер...

Түмен чийү.

Кар ончозын темдектеп алган:
Чыйо, чыйо

кем секирген?

Жундар мында
не жайылган?..

Анчы бараксан сабарларын
Иске салат,
көрөт,

тындайт.

Бу истерден
ырыс сакыйт,

База
бастыра бойы жымырайт.
Жадынты кырлап барган истен
«Ырыстың»
казыр
ирирланышы угулат.

Сууны жеңил
кечкен жолдо

Соок,
нийик
көстөр турат...

Истер, истер, истер уулга
Каткырыжып,
көзеткилейт.

Жүрегине
уур баскылайт,
Жылдыстардый
имдегилейт.

Жайгыда уул
ак момон
Алтүрген, улус кайкашкан:
Аткан огы жерге түшпес
Анчы болер
деп айдышкан

Ак эликти база
аткан.
Атпаган болзог
кайдат дешкен.
Лобол,
жеткер
болор деп,
Лон ичинде ширтешкен.
Уул андардын чичке јолыла
Изин салып,
ичкери базат.
Ан-нуштардын
тилдерин
Билетен болзом
деп сананат.
Чичке јолдор,
казыр јолдор.
Чичке ле кбр,
ис табылар.
Чичке јолдор — чичке санаа,
Истерден бскб
неси сананар?

* * *

Апагаш карлар көп лб түжүп,
Айлар, жылдар
бдүп калды.
Анчы уулды
нем де албадап,
«Школ» деген јерге экелди.
Алдында јаткан ак
чаазынды
Уул баштап ла
кайнап алган —
Шылырада табыштанат,
Јыды да башка
јытанып турган.

Јум кардый ан чаазынга
Ўредүчи

«истер» журайт.
— Мен билерим.
Мен нӱргӱм! — деп,
Уул ичинде айдат,
найнайт.

Чек ле
нӱртӱк истериндий,
Јок,
ништин базыды бар...
Ўредүчи
кычырып турат,
Нажызынын ла
ады бар!

Стенеде
јаан чаазында
Јаан «истерди» ўредүчи кычырат:
Октябрь...

Ленин...
Јаңы жүрүм
Башталган —
деп јарт угулат.

Јаңыс ла
«Ленин» дегени не?
«Октябрь»
деп нандый
ис?

Јаңы
жүрүмнинг
истерди —
деп,
Јартайт, јартайт
ўредүчи кыс.

Уул мендеп јанып келеле,
Бичийт, бичийт,
истер журайт.

Чеден-кажаганның
агаштарында
Чийулер
торт бадьшпайт.
— Айыл-јуртты
чоокырлаба! —
Энези арбанып,
чочып көргөн —
Курт-конустың
истери бе?
Көрбөргө дө јаман! — деген.
Уул одындап, арнага барган.
Мында јайым — макалу!
Турган тытты јандай чабат,
Јурайт,
бичийт — кайнамчылу!
Уул үренет...
Бир катап
Арка-тууга андап барды.
Апагаш кардың үстине
«Јаңы јүрүм»
деп бичиди.
Јердин үстине јакшы
не де
Једип, кожула бергендий.
Јебрен арканы
күмүш сөстөр
Торт јарыдып тургандый.
Аңдар истери
кичинеерип,
Качып, коркып
баргандый,
Уулдың сыны
бийиктеп,
Улу ийдени алгандый.
Аргалу болзо, ол эмди
Бийик туулардың сынына
«Октябрь», «Ленин» — сөстөрдү

Бичип салгадый
 јагына!..
Жас келерде, уул
 малдарды
Танмалаганын
 кайкап көрди.
«Октябрь» деп сөс тайлардын
Жалмажына
 базылып турды.
Жаңы төзөлгөн артелистин
Ады эмди андый дежет.
Эбире Алтай
 эмди бистинг —
Жаңы жүрүм,
 жаңы кижи!
Жас келген. Уул үренет,
Жаңы жүрүмге
 там жүткийт.
Суу нечире
 Ан-Кобыда
Желе деп кыска
 ол бичийт.
Же
 Желе, калак,
 начан да
Бичик деп неме көрбөгөн.
Оны база үредер керек...
Керектер уулда
 чек көптөгөн.
Эмди жаңыс ла
 көнгкөрө көрүп,
Ис бедреп нем жүретен?
Кемге де база
 болужар керек,
Элбеде нем көрөтөн?
Эмди
 жерде туман серип,

Эбире
кеңий түшкендий.
Көгүстерде
сүйүнчи конуп,
Көстөр дө
јаандай бергендий.
Жарылган јаш чечектий,
Көстөр
јарык ачылат.
Олордо эрү јас јариындайт,
Олордо изү кўн чагылат!

МУЗЕЙ-ТУРАДА

Бу бүткүл городто,
Айса, ак-жарыкта,
Жаңыс ла музей-турада
Иштеп турган бир жаанак
Ильичтин ручказын тутат,
Тонынын тозынын арчыйт,
Койказын жуунадат,
Чыкту ббсти алала,
Столын онын арчыйт.
Музей-турага келзегер,
Мында ээжи кату.
Ильич туткан бичиктер —
Колго албас жаңду.
Галстугы, бдүги,
Телекейде жарлу ббрүги
Бу жадыры, кбригер,
Je ого колло тийбегер!
Ильичтин жаткан кыбы,
Эдинген-тудунган немези —
Ончозы ла јеринде.
Ишке баргандый ээзи...
Ол айла келеле,
Бу колјунгуштан јунунар.
Бу диваннын үстүне
Отуруп ол амыраар...
Ол — кычырар,
Ол — бичиир,
Бу мынайда базар,
Бу ла столго отурар.

Жамыл лампочка жарыны
Ойгор маңдайын жарыдар.
Россиянын салымын
Ол катап ла сананар.
Же эмди бу туранын
Ээзи найда да иште.
Та ишмекчи класстын
Митингтү жеринде...
Жаныс ла бир жаанак
Иштенип базат.
Стенеде частын
Табыжы угулат.
Симбирскте жадарда,
Ульяновтордын айылында
Варя деп жаанак
Жаткан эди.
Айса, бу жаанак —
Варя брөнөн болбос по?!
Володя жүгүрип келерин,
Каран сакыйт эмеш пе?

БУ ЗАКОН ААЙЫНЧА

Мен бу жасныда
Карагол деп кеен өзөнтө болдым.
Анда ар-бүткеннин
закондоры аайынча
нөгүрип, көн ёлөн өзөт.
Чырышту кырлардын
жүстөрүн төмөн
күриүрөп суулар түжет,
Салкынды, телкемди тыңдайдым,
тыңдайдым жүрүмди.
Жүс жыл кайра
база мынайып
суулар аккан,
мынайып шуулаган,
мындый ла теңери көгүргөн.

Жүс жыл найра
бу өзөктө

кандый жүрүм болгон,
кандый улус журтаган.

Историянын тозынду
каттарын ачып,
оны алдыма нем журайтан,
кем жартайтан?..

Же бүгүн
бу Карагол деп өзөктө
Улустың жүстери ачып,
баштары седең ле бийик!
Бу мениң жеримниң,
мениң төрөлимниң,
бйимниң улузы!

— Поэт келген — дежет,
клубна жуулыжат,
айылдарына кычырат —

Бу Совет бйимниң
законынын шылтузы!

Көрзэйгөр,
оромдор, туралар кандый! —
туулардый кеен турат...

Катап ла мен мында
кижи ле онын салымын санандым,

Ойгор ло тегин кижиниң башказын
жаңы ла ондодым!

Бир ойгордым көргүскен жолы —
муң үйениң ырысту салымы,

Жаңгырып келетен жастары,
ичкери баратан салдымы!

...Мен анда,

Карагол өзөктө,
школдо үлгерлер кычыргам

— Ар-бүткенниң закондорыла эмес,
Ленинниң төзөгөн законы аайынча

Жерис бүгүн кубулат! — деп,
акту жүрегимнен
анда айткам. —

Ойлөр өдөр,
жүрүм жаранар! —
Ильичтин айдып койгоны аайынча...

...Албатым!
Сенин жөптөгөн законунга
Бойумнун ижимди ле амырымды
кайда ла корыырым.
Корыырым сөзимди,
чындыгымды,
Совет жаңымды!

Ас калыктардын
правозын корыырым,
корыырым — ырысты!

Жаңыс ла бу закон
чындыкка мени үредет,
төгүннен мени чеберлейт.

Бу закон аайынча,
алтай айылдан
Москванын алтын бозогозын алтагам,

Телекейде эң бийик
Кызыл площадь үстинен

Амырдын агару
музыназын тындагам.

Мен анда
Мавзолейге кирип,
телекейде эң улу
нижиге јолуккам.

Бу закон аайынча,
бүгүн менин үйем,
менин өйим

Космос ло јерди колбоды.
Зртен, айса, алтайлар учар,

Кем билер,
 космонавттын бирүзи
 Карагол деп кеең өзөңтөн чыгар.
Бу закон аайынча,
 карындаштык грандар
 каалгазы ачылган,
Карындаштык албатынын
 жерине айылдап,
 Лениннинг тилиле тил алышкам!
Бу закон аайынча,
 бүгүн Карагол деп кеең өзөңтө
Электрооттор күйет,
 уйлар, койлор көптөйт.
Бу закон аайынча,
 эмди анда састар кургайт,
 садтар шуулайт.
Эмди анда
 кижининг жүзінде
 качан да болбогон
 каткы ойнойт,
Кижининг тоомјызын
 кижи ондойт.
Мен бойым кереечи,
 бойым көргөм.
Јүс јашту карган өбөгөн
 Ленин керегинде сөстөр айткан,
Бу закон аайынча,
 — Мен алтай кижил! — деп,
 оморкоп айткан! —
Бу закон аайынча!..

1969 ј.

ЈАС

Јастың тыныжы
Јерди зриткен.
Тракторлор табыжы
Тенгери силкиген.

Кара күбүр
Анданат, буулайт.
Алтай жалаңдар
Жасты утиыйт —
Быжыл Ленинский
Жас деп айдыжат.

Транкторист уулдар
Кырада конгылайт.
Элижип-селижип,
Эрчимдү иштейт —
Быжыл Ленинский
Жас деп айдыжат.

..,Жиит кыс-агроном
Жалаңга чыгат.
Лымжак күбүрди
Бөкөйип алат.

— Бу күбүр —
Торт ло кулур! —
Агроном айдат,
Каткырып турат, —
Быжыл Ленинский
Жас деп айдыжат.

Тенгери бийик...
Күн чалыйт,
Кызарып кандык
Кырларда жалбырайт.

Агроном кыс
Жамыл арчуулду,
Бу келген жаска
Түңгейи коркушту!
Бу келген жас
Жамыл маанылу,

Бу алтай ныстый
Жалакай наткылу...
Кыраларда кожом —
Транторлор нүүлейт.
Агрономло кожо
Жас нүлүмзирейт —
Быжыл Ленинский
Жас деп айдыжат.

ЛЕНИННИҢ СҮРИ БАР

Алтайымда Үч-Сүмер —
Кадын суунын энези,
Одош-тедеш Үч-Сүмер
Тууларымда сүрлүзи.
Үч-Сүмердин бажында
Ленинниң сүри бар,
Аңчы-малчы бистерде
Ленин берген ырыс бар.
Ак торкодый Үч-Сүмер —
Айдын, нүнниң күскүзи,
Кайкалду бүткен Үч-Сүмер —
Алтайымнын мөңгүзи.
Артылышкан туулардан
Телекей меге кӱрүнөт,
Каталышкан кырлардан
Москва меге угулат.
Үч-Сүмердин бажында
Ленинниң сүри бар,
Аңчы-малчы бистерде
Ленин берген ырыс бар.

ВЛАДИМИР ИЛЬЧИТИ КЫЧЫРГАМДА...

Владимир Ильич,
Слерди кычыргамда,
Жанымда жарылып турган
жалкындардыг
Сергеи кейин тынгамдый.

Владимир Ильич,
Слерди кычыргамда,
Мениг јиит жарындарым
тызырадып,
Болот ийде кожулып тургандый.

Владимир Ильич,
Слерди кычыргамда,
Мөнгү башту сүмерлер бажынан
Планеталардыг жылыжын киргөмдий.

Владимир Ильич,
Слерди кычыргамда,
Алтайдың эг куулгазын эрмандары
Жанымда јайылып тургандый.

ЯНВАРЬДЫҢ ЧЕЧЕНТЕРИ

(Поэма-туужы)

Чүрче ле кѳзимди јумуп ийзем,
 Алдымда Ленин, тирү Ленин турат.
 Бажын эңчейтип, эзгин тайанып,
 Каткылу кѳстѳриле мени ајыктайт.
 Мен тыныш та тынбай, унчукпай турадым,
 Тымыкты кезе мен тындайдым.
 Эмди ле Ильич эрментенип ийзе.
 Эмештен бажыла кекип ле ийзе,
 Мен кандый ырысту болбос эдим,
 Кандый ла уурларды јекер эдим.
 Кѳстинг учыла да Ильичти кѳрѳтѳн болзом,
 Кѳксимде кѳүнимди айдар эдим.
 Кемге де ачпаган кѳп санаамды
 Ильичке јажырбай јетирер эдим.
 Је канайдар, андый болбос.
 Буурыл Кремль кѳзиме кѳрүнет.
 Кызыл Чолмоннын бу алдында
 Гранит Мавзолей унчунпай турат.
 Јебрен стенелер ары јанында
 Мунг јылдар унчукпай ырайт.
 Кем де буспас амыр тымыкта
 Ленин кабинетти ээнзиреп кунугат.
 Телекей дезе кѳүлѳйт, толкулат,
 Онын кѳргѳскен јолыла барат.
 А мында дезе тозын да тѳшсе,
 Бу тымыкта јарт угулат!
 Ой ненете токтоп калгандый,

Жангыс ла ибзидитон жарым тдгүлет,
Телекейдиг үстине чыгала,
Тыг ныйгырар күүним келет:
Жок!

Ленин тирүү!

Ленин үргүлжиге мөнкүлик артар!
Өлүм оны апарып болбогон.
Ол тирүү! Ичнери алтагар!
Же жүректе санаа база башка,
Онын сызын канайып жакырар?
Сбстөр, сбстөр, слер ажыра
Улу королто канайып ундылар?
Өйлөр өдөт, өйлөр өдөт,
Же өткөн өйлөр там ла жарт.
Ол кыштын коркушту мўни
Менин санаамнан чек чыкпайт.

2

Канайып та шуурган куйулза,
Кизидитөр сокерып та жарыза,
Ол ачу туурабыола өтпөгөн,
Жүрегисти ол түнгей ле өртөгөн.
Күртелип калган жолдорды өдүп,
Кичинек журтыбыска једип келген.
Салам жамынчылу туралар арјанда
Салкын кенете ыйлап ийген.
Тышнары дезе чанантар чакырап,
Тоштолгон эжинти кем де тартнан.
Сооктын куу тыныжы өткүре,
Айылдажыс араай кирип келген.
Эжинтин де јанынан ичнери алтабай,
Эрмек те сурабай тунган унчуккан:
— Ленин бүгүн јада калган! —
Эмеш турала, улу тынган. —
Мени эдерис, өгөөндөр? — деген.
Ленин бүгүн јада калган!
Элемдер айдары јок тымык.

Айланайын, ак жарык, телекей,
Эжиги бүгүн чек ле жабын.

Карга бастырган кичинек журтыска
Жалагнаг салкын шуулап келетен,
Ол ыраак тирёл Москвадан
Кунукчыл маанылар шылыртын эзелетен.
Уйге канайып чыдажып отурар,
Жүректин сызын неге бадырар?
Айылдаг айылга улус баратан,
Айылдаш па, таныш па, кем сурайтан...
Күн чарчап тийердег озо,
Крюков Иванга улус жуулган,
Таңкы ыжы толгон турага
Та деремне канайып бадышкан?
Жаңгыс ла эжик араай чыкырап,
Жабылып болбой онтоп турган.
Эмеген улус эжиктин жанында
Эрлерин аяктап, тымып калган...
Эрлери омордын коручызы ине,
Женгил эмес сүүштери ине...
Олор бүгүн нени айдыжар?
Жүректе ачуны неле жазылтар?
Олор унчукпайт. Үн де жок.
Эбире тымык. Эжик ачылат.
Керектү сөстөр чек табылбай,
Келген улус улу ла тынат.

Оноч бери көп жылдар өтти,
Же эмдиге чек ле санаамнаг чыкпайт.
Эскирип калган рамадан Ленин
Эзен жүрердеги каткызыла каткырат.
Портретти эбире чибинин бүрлери
Коркушту күндерде жажарып курчаган.
Ильич дезе омок-седен
Журуктаг бисти аяктап турган.
Онын күлүмүзи эрне ле керсү:
— Алдырбас — деп, ол бисти жөмөгөн.

Андый күлүмјини ак жарыкта
Кем де, качан да, байла, көрбөгөн.
Је январьдын бозом ол тагында,
Ол коркушту ачулу жылда,
Ол күлүмјидең јүрегис ачыган,
Көстөрдөн јаштар табырап аккан...
Улустан кем де араай унчуккан:
— Чечектер јууп, венoк зделик.
Зкиден-бирден улус таркаган:
«Эмди јүрүмди канайып јүрелик?».
Тура ойто ло эзнзиреп калган,
Салкын налактап, көзнөккө табарган.
Стенедe час араай шакылдап,
Ойди тоолоп, јангыскан арткан.
Нарга бастырган кичинек јуртта
Калык-јон Ленинге венoк јууган.
Карангуй түнде турадан турага
Чечектер јууп, улустар баскан.
Јараш, јаркынду чечектер база
Јокту-јойуда кайдаг келзин,
Је арыштын бышкан узун мамагы
Алтындалып венoкко әрилзин.
Анда јаландар, суулар, покостор,
Ак јарык, чанкыр теленей —
Оны Ленин крестьян улуска
Үргүлјиге тегин берген змей.

3

Јанварьдын соогына јаагын ужыдып,
Јалангла улус чубажып барган.
Олорды карлу куйундар кучактап,
Јыртык кийимдерин силке тарткан.
Төрөл Смоленск бу јеримнен,
Нарга бастырган кичинек јуртымнан,
Бир өбөгөн база барган,
Агаш тайагы шакылдап ыраган.
Сооко бойы меереп те браатса,
Чечектү венoкты чекпениле јапкан.

Ишке шилтеген нолдорыла оны
Ичине јаба тудуп жылыткан.
Ол күрттер ажыра барып ла јаткан.
Төрөл деремнези кийин јанында
Куйунга курчадып жылыып калган.
Эмиткен тудужып, једикишкен төнгөштөр
Зрикчелдү ыйлажып турган.
Карлу шуурган калактап ийеле,
Катап-катап јыгарга табарган.
Јамачылу меелейиле јаагын јыжып,
Јалаңда өбөгөн чочып сананган:
«Јангыс ла чечектер төнгөйтөн болзо,
Бойым канайып калатан эдим.
Москва знебиске чарчабай јетсем,
Эмди де узак јүретен эмитирим».
Куйун куйулат, куйун куйулат,
Алтын шангарлу Москва кайда?
Көстин алдында оттор айланат.
Салынга көстөр тумантып јашталаат.

Төрөлим! Улу Россия, уи!
Јонту өгөндү јолдо таштаба!
Бу ачулу јаан коромјыда
Ийде бер, түбекте артырба!
Онын көзине лаптап көрзөн,
Түби јок карыкчыл анда.
Анда јангыс ла ачу сыс эмес,
Улу сүүштинг оды анда!
Эски кийимде не туза?
Этне соок өдүп лө јат.
Эрмек те айтса, эриндер кабышпай,
Сагалда тоштор кыјырзжып турат.
Јол бар, та јол јок —
Өбөгөн јангыс ла ичкери аятаган.
Кенете онын уйкузы келип,
Бажы салактап, төжине эгилген.
Збире ээн, не де јок.
Элбес эткен от то кбрүнбес.

Россиядый јаан, элбек коромҗы
Жолдорды бӯркеди. Не де кӯрӯнбес!..
Ар-чагы эрдинг чыгарда,
Ак карга отура берген.
Агаргаи куйунду бу жалагда
Айдары жок жылудый билдирген.
Калыг кӯрт тӯжӯктий җымжак,
Кайран җай једип келген.
Калапту соок та кайда?
Изӯзин мынын не дейтен...
Јер торт ло печкедий җылу
Жалаг јӯзӯн чечектерле бӯркелген.
Арыш, алтын арыш,
Карыш мажагы јерге згилген...
А ол дезе ыраак столицада
Ленинге јолугарга бараткан эмтир.
Олõн чабарда, аш незерде
Сананган санаазы бӯдетен эмтир.
Ол удабас Кремльге једер,
Ленинге улу быянын айдар.
Јагы јӯрӯмнинг јолын кӯргӯскен.
Кару Ильичке јабыс бажыар.
Ленинге канайып кирип барарын
Санаазында ол јурап туратан:
Јамачылу кебинег кемзинбей
Јаан эжикти араай ачатан.
Ильич дезе бичип божойло,
Бажын кӯдӯрип, лаптап кӯрәтõн.
Эжиктег кирген онын санаазын
Эрмек јоктонг Ильич билетен,
Ол эмештег кабагын кӯдӯрип:
«Не кижиг?» — деп, токуналу сураар.
«Јурт јердинг јоктузы эдим» — деп,
Ол Ильичке каруузын јандыар.
«А, јокту крестьянин бе!» —
Столго эжӯ кожо отураар. —
«Биске кӯп сананар керек», —
Оног җылу куучын башталар.

Журт улузынын жүрүмин Ильичке
Журалганду куучындап берер.
Ленин онын куучынын угуп,
Тетрадине нени де чийер,
Онон жоктунын уур жүрүмине
Айдыжы жок жеңилте келер.
Өчөткөн жокту өбөгөннүн жүрүмин
Өскөртөр деп, шүүлте эдилер!
«Же эмди нени де укпазын,
Кабанын көдүрүп, каруузып көрбөзүң.
Эмди ол көк тетрадынга
Эңчейип, база нени де бичибезиң.

Жалаңда иштеген өбөгөнгө болумарга
Жаңгыс та натап өрө турбазың.
Ол жерге ончо улус баратан,
Онон качан да кайра жанбайтан!..
Сеге жер жүндөй жымжак болгой,
(Өчпөс кунуңчул бисти курчаар),
Төрөл жеринде агару амырыңды
Эне Россия үргүлжиге корылаар.
Талайдан талайга жеткен орооныстың
Жүзүн калыктары сени сананар.
Сүүмжилү де, түбектү де өйдө
Адыңды адап, сөзүңди угар...» —
Өбөгөн мынайда сананган,
А шуурган там ла тынып турган.
Жалаңда жаткан жаңгыскан кижини
Кар чек ле базырып брааткан.
Төрөл Россия жокту өгөөнди
Ак жарыкта да ундып салган.
Жаңгыс ла өлөр алдында
Изү жайды ого сыйлаган.
Жеңил эмес жүрүмнөң
Жеңил барзын деп сананган.
Сүүмжи де ого келишкен
Кандый да жараш жалаңда
Кеен түштер көрүңгөн.

Je июньның изү нүнинде
Соок салкын кайдаг келетен?
Кенете жүрекке кылышты,
Курч санаа келип надалды:
«Будым недег көжүп жат?
Чалынга нанайып тог калды?
Жайдың жылу салнынынан
Жарындар мынайып тогор бо?
О, калак, кайттым не,
Өлүм келген болор бо?»
Калганчы күчин жууйла,
Капшай ла өрө өңдөйдү.
Карамтык уйкудан ойгонып,
Нарда жатканын өңдөдү.
Түн. Эбиреде бозомтык ак.
Күрттер үстүндө жабыс жылдыстар.
Чанкырайган соок өткүрө
Саргылтым ай. Канайдар?
Та обоо, та тура...
Ыраакта не де карарат.
Баш ла болзын, бу мен кайда...
Карамтык көстөр ойто ло жумулат.
«Тур капшай, божоорун!» —
Кем де шымыранып тургандый.
Өрө турза, буттары
Көжү. Тыны чыгып калгандый.
«Чечектерим, калак, тогды не?»
Өбөгөн жаңы ла жарт билинди.
Корнушту күрттү жалаңнаг
Коркөңдоп өбөгөн жүгүрди.
Шуурган токтогон. Чек тымык.
Нар таманда чакырайт,
Сооко тоггон жылдыстар
Нирбиктери селекдеп каткырлайт!
Анда-мында туралар...
Ничинек деремне көрүнөт.
Агаш кезеечининг туразы
Таг бозомдо элбейет.

Тонгон нѳзнѳкѳ токулдатса.
Торт ло кару угулбайт.
Јѳрегининг нѳчѳлдеп согулганы.
Сананза, деремнеге торгулат.
Эжин ары јанында
Эмеш шылырт угулат.
Эскирип налган туранын
Полы араай чыкырайт.
— Кем анда? — деп ныјырантып.
Айыл ээзи араай сурады.
— Крестѳ ники, болушнар —
Килесрин билбей саныды.
«Кудайга баш, Соок-ѳрѳкѳн
Јажына ујунтадып салбады.
Онон башка чечентерди
Јетирип болѳозым јарт эмди».
Тонынынг эдегин ачарда,
Тонгон чечектер тѳгѳлди.
Мыны нѳргѳн ѳбѳгѳн
Улу ѳшкѳрип, карыкты.
— Алдырбас, нѳкѳр, кунукпа. —
Айыл ээзи араайын унчугат. —
Печкеге чыгып ујунта,
Керосин: налас кѳйѳп јат.
Печненинг ѳстинѳ чыгала,
Ујкуга јыга сонтырды.
Кандый да карангуй оро јазар
Калып ијгендий билдирди.
Эртен тура ойгонып келзе,
Чечектер јап ла јангы эмтир.
Кызыл, чагныр, ак чечентерге
Кыру да тыныжы тийбейтир!
Айыл ээлери унчугышпайт.
Ог кѳйет. Тып--тымык.
Чечектѳ горшонтор нѳзнѳйтѳ
Чечектери јок. Куу саптар.
Полдо улустынг истери.
Кайылбаган кар да бар.
Тураларда ѳскѳн чечентер
Венокко ѳрилген јарт, былар.

Нејирге не де келеле,
Токтоп малды, канайдар...
Жаланай, жакшы улустын
Жараш күүнине мени айдар?
Жагыс ла жаланай көрүжиле
Жакшылажып, тымыкта ыраган.
Кичинек деремне кийининен
Килемжилү көрүп артиан.

Онон ойто ло нарлу жол,
Ачуга алдырган деремнелер.
Россиянын карык ыйыла
Шынгырашкан кырулу эмиктер.

Соонко до меереп браатса,
Кичеегени — кару чечектер.
Ыраак Москвага, Ильичке,
Канайтса да венкты јетирер.
Кайда да болзо Обөгөнгө
Каруузып улустар болушкан.
Чалдыккан чечектер ордына
Жагы чечектер табылган.

Ады јок ол јолдорды
Обөгөн өлгөнчө ундыбас.
Каруузып уткыган чырайлар
Санаадан качан да арчылбас.

Корон сооктордо бу јолдо,
Оны јүректер изүзи жылыткан.
Аштаган оны азырап,
Јолго үйдежип туратан.

Кажы ла тушташтын кийининде
Карлар кайылып тургандый.
Кандый да ачулар, корондор
Эгчейтип оны албастый.
Кару күүндер јылузы
Кандый ла түбекти јенип јат.
Обөгөннин кунуккан јүреги
Каруузыштан жылып јат.

Деремнелер сайын чечектер
Там ла көптөп кожулат.

Энди мыны жаңысиан
Оббөгөн канайып апарат...
Москвага жетире жол узаак,
Соок там ла тынып жат.
Кыруга туттырган улустар
Там ла көптөп чубаш жат.
Улус агынына кожулып,
Оббөгөн анда ла жылайган.
Ыраак журттардын кунугын
Бойыла кожо апарган.

4

Ол тушта коркушту сооктор
Жерди тызырада тоңырган.
Же межинтин жанында ак кар
Көстөр жажынаң кайылган.
Сноң ло бери жаантайын
Мында чибилер жажарат.
Орто Россиянын жаражы
Онын амырын каруулдайт.
Жаңгыс ла чибилер бүрлери
Мөнүнделип эмештен буурайат.
Олор ачулу күндерди
Жажына мында сананат.
Же ак жарыктын үстүндө
Ару ла агару жерис бу.
Улу кунукчалын көдүрүп,
Мавзолей мында иле туру.
Гранит мааныдый кызарып,
Мөнкүлүк тымыкла жабынат.
Же жүзүн өңдү оттордый
Чечектер мында жаткылайт.
Бастыра Россия өткүре
Мавзолейге албаты чубажат.
Ленин — чындыктын маанызы
Телекейди бүгүн жарыдат.
Кандый да улу суулар
Соолуп налардан айабас.
Же Ленинге албатылар агыны

Качанның качан да јоголбос...
Ой нени ле өскөртөт,
Је Ленинге сүүш түгенбес.
Январьда эжелген чечектер,
Чалдыгып качан да үрелбес!

ЛЕНИННИҢ УУЛЫ

Менин алдымда јуначак тетрадь,
 Ӯренчик балдардын тегин тетрады.
 Је онын эззи јӱрӱмнен барган,
 Јаңыс ла дневник бичиги артты.
 Тетрадьтын эззин качан да кӱрббгӱм,
 Чырайын билбезим... Је экелген кижии,
 Оныла кожо ӱскӱн сыйынызы:
 «Јараш болгон — дейт — онын кебери,
 Чечен болгон — дейт — јалтанбас тили.
 Эзен јӱрерде, Алтайда иштеерде,
 Чынын чике айдатан эди.
 Јылбындап билбес, тӱгӱндеп јӱрбес.
 Каршу улуска кайрал бербес,
 Чындык коммунист болгон» — деди.
 Бӱтпеске болбос... Менин алдымда
 Буурайган чачту онын сыйынызы,
 Јирме јылдардан коммунист кижии
 Дневникти тегиндӱ эмес экелди:
 «Сени тӱбекке тӱшкен деп укнам,
 Эмеш јастыра эткен дешкен.
 Је мен билерим: сен ак-чек санаалу,
 Улус јастыра сени истеген.
 Онын ла учун агамнын дневнигин
 Ӣнӱтийин бӱгӱн сеге экелдим.
 Кородошко, ачууркашка эмес,
 Турумкайга ӱран деп бердим».
 Јуначак тетрадь — кижинин јӱрӱми.
 Је кандый јаркынду, јаншынак јӱрӱм!
 Чике јолло бу кижии барган,
 Бир де катап јолынаг чыкпаган.
 Эрте апардын сен оны, ӱлӱм!

«Он эни жылда энеден чыккам.
Жокту улус — энем ле адам
Кижиге болзын деп мени өскүргөн,
Салымым кандый болорун билбеген» —
Ондый сөстөрлө дневник башталат.
Менин алдыма уулчагаш турат:
Ол, байла, батпанак сынду,
Керсү, тозрок нара көстү.
Тойо жиир курсагы жогынан,
Жылу кийер кийими жогынан
Баладан ала шыраны көргөн,
Ада-энези эрте өлгөн.
Он тогус жылда ак бандиттер
Ада-энезин аткылап салган.
Агалу-сыйынду — эки бала —
Экүдөн ле экү өскүс арткан.
«Бис бирме жылда школго келгенис,
Лениннинг сүрин ондо көргөнис.
Ончо жоктулардын адазы ол,
Революциянын башчызы ол деп,
Үредүчиден баштап ла укканыс» —
Мениле коштой отурган нөкөр,
Карыган коммунист кижиге куучундайт.
Оноң нени де эске алынып,
Күлүмзиренип ийеле, айдап:
Школдон экү жанып браадала,
Агам мени колымнан тудала,
Көзиме чике көрүп, айткан
(Сөстөри санаамнан эмдиге чыкпаган):
«Бис экү өскүс арттыбыс,
Ада-энебис жок калдыбыс.
Билерин бе, мен нени айдарым?
Ленин эмди бистин адабыс».
«Ленин бистин адабыс» — деп,
Онын дневнигинде бичилген.
Адазынын жолыла, онын изиле
Бу кижиге жүрүмин өткүргөн.
Лениннинг жакару алкыжын
Жүрүминде чине бүдүргөн.
Жагына үренип, жагына тартымып,

Бастыра күчин калыкка берген,
Лениннинг сүри онын билезинде
Күндүлү жерде туратан.
Онын балдары келген улуска:
«Ол таадабыс» — деп айдатан.
Менин алдымда онын жүрүми —
Амыры жон, калапту жүрүм!
Ненин учун ондый кижини
Эрте апардым, килебес өлүм!
Оштүлөр оны көп курчаган,
Коптоп то, кыпсап та тургулаган.
Олорло тартыжып, ол эрте артаган,
Бажы агарып, жүрүми кыскарган.
Же качан да ундылбас онын жүрүми —
Чындык ленинец кижинин салымы!
Дневникти экелген карыган коммунист
Менин колымнан бек тутат.
«Агамнын жүрүми сеге жозок болзын,
Карыкпа, нарындаш!» — деп айдат.

СМОЛЬНЫЙИДА БОЛГОН УЧУРАЛ

(Чын болгон керек)

Ол нүн Петроградта
Калаштын ордына сула үлеген.
Советтердег телефон келген,
Калаш бүгүн болбос деген.
Смольныйида казанчы келин
Чайлу чөйгөнүн колына алган.
Куру стаканды тудунганча
Ильичтин кабинетине барган,
Эрте таң.
Ой жүн ле сегис час,
А эжинте кыпта толо улус.
Кем ачу танкызын ышталтат,
Кем албаданып газет кычырат,
А казанчы келин арай ла ыйлабай,
Кабинетке барып жаткан.
— Калаш жок. Куру чай.
Канайдар? — деп унчуккан.
Мыны угуп, бир солдат
Кайнап, бажын жайкаган —
— Калаш жок?! Акыр, тур. —
Келинди ол токтоткон.
Таарын ол кодорып,
Фронтовой калажын чыгарган.
Томырак бычагын алала,
Томыра кезип, унчуккан:
— Кандый да солдат берди — деп,
Апарып бер, Ильичке. —
Оног кородоп арбанган —
Бу бис кайтканыс?

Калаш јок не болгон?..
Анча-мынча болбогон,
Кабинет эжиги ачылган:
— Быйан болзын, мѳкѳр, — деп,
Ленин кѳлѳмзиренип унчуинан.
А солдат чек алаатып,
Айдар эрмек таппаган.
Черѳде чылап, тѳс туруп,
Јаңыс ла Ильичке кѳр турган.
А Владимир Ильич каткырынып,
«Калаш јакшы — деп мактаган. —
Мындыј амтанду калашты
Јибегем» — деп, ол айткан.
Јѳитѳкте таары солдатна
Коркушту уурдый билдирген.
Ленинниг колын тыг тудуп,
Амадузын ол јартаган:
«Калажы јок кайтканыс?
Капшай айылга јанар јат.
Энзиреген јаландар
Эр улусты сакып јат»...
Ончозын чыгара айдарда,
Санаазы онын јарыган.
Эзендежип алала,
Эжинтен чыгып ыраган.
Кайдан келген солдат ол?
Јартын кемге де айтпаган.
Айылына једип иштеерге
Солдат, байла, сананган...

КАЛГАНЧЫ ЭЗЕНДЕШКЕНИ

18 октябрьда 1923 јылда оору Ле-
нин Горкилердег Москва јаар барар-
га тергенген. Бу онын калганчы јѳ-
руктажы болгон.

Ол арайдан ла базып турган.
Јаан оору, эрмеги кѳрмелген,
Бу эгирде нени сананып,

Москвага мендеди, канайып билеен?
Город тыштында амыр тымыктан
Блаап чыгарга сананды не ол?
Эмез сени, улу город,
Аржан суудый санады не ол?
Эдич изигенде, эрдин кургаганда,
Эки де тамчы керек эмес пе?
Эмезе ол Кремль үстүндө
Мааныны көрөргө келди эмеш пе?
Кем билер! Же ол жүк арайдан
Ичинең квартирззына кирип барган.
Эбире аяктап, столына колыла тийип,
Ол, байла, калганчыда жакшылажып турган.
Оноң ол Эсвчариом залына кирип,
Ст күүдүрип, нени де тындаган.
Оноң таныш эжинтерди ачып,
Кремльде эзи кабинетиче барган.
Столун, стөнеде картазын көрүп,
Олордун жанына ол араай жеткен.
Карта стөнени туй алып,
Телекей дезе айланып келген.

Иштин республиказы бир болуп,
Бирикпеген ай болгон...
Же ол телекейди найкадып,
Ичкери шуулап барып ла жаткан.

Шушадан ала Москвага жетире
Жарымдай ач, жылакаш-жыртык.
Көмүр де жок, мазут та жок,
Жууктап клееди алтынчы жылдык...

А тышкары жай бчүп ле брааткан.
Башнялар арјанда ыш жылыйган,
Планета чыткыдында көк тамырдый.
Волга көстин алдында тартылган.

Ол Волгага колын тийдирип,
Тамырды туткандый араай туткан.
Симбирок городтон колын албай,
Нени де сананып, унчукпай турган.

ЛЕНИННИҢ РОЛИН ОЙНОГОН АКТЕР

Жаркынду оттор сценаның полын
Тозыны көрүнгенче, өткүре жарыткан,
Он жетинчи жыл ойто келгендий,
Ленин түрген сценага чыккан.
Алтан жылдардын налын күндерин
«Авроранын» оды брүмдей надаган.
Азыйда чылап, зал кенете тымып,
Шың ла эдип, отурып калган.
Тыныш та жок. Чымырт та жок.
Жаңыс ла сцена жарып турган.
Залдын бүрүнкийинде улусту рядтар
Бийиктеп, ыраакта бозорып жылыйган.
А ол дезе көзүн шуурып,
Үни жок партерди кезе ширтеген.
Баштапны рядта отурган улустаң
Ол, байла, көкөрлөрүн бедреген.
Жылдарды эзчиде айкап көргөндий,
Ол рядты эзчий, рядты шиндеген.
Эжиктин жанында бүрүнкийде улустаң
Эзен жүрердеги жылды таныган.
Бозомдо олардын кийимдери көрүнбейт,
Жаңыс ла көстөри жарып күйгүлейт.
Оны мында көстөр, мун көстөр курчаган,
Залды оттор эмес, а көстөр жарыткан.
Залдын ичинде там ла ырада
Сакыган, сананган, сүүген көстөр.
Олар бастыра Россиядан жуулып келгендий,
Стенелер өткүре көрүп тургандый!
Минут өтти, табыш та жок.
Жаңыс ла суфлер жабыста шымыранат.
Кенете зал күнүрттий күзүрөп,
Өрө турат. Колчабыжулар жызырайт.
Ленин жаар учкан чечектер
Актердын изү колына табарат.
Арыган актер, гримин арчып,
Мандайын сыймап, унчукпай турат.
Онын алдында жаңыс ла чырайлар, чырайлар.
Онын көзүндө жаңыс ла улустар, улустар.

АМЫРАЙТАН ЖЕР

Петрова деп крестьянканын айылынын
жанына В. И. Ленин ле Н. К. Крупская амы-
райтан «жамыл жер» белетегендер. Изү кўн-
дерде Владимир Ильич ондо амыраарга
сүүйтен.

Амырайтан «жамыл жер» нуучынга

База ишке зптү.

тымын.

Жамыл жапаштын бўрлериле

Эзин ойнойт.

Мында ыжык.

Жамыл бўрниўнин алдында стол,

Жаншы жазалган

скамейка турат.

Эбире изү, мында серүүн,

Адару нүүлегени жарт угулат.

Жамыл жапашка Ленин кирип,

Столго отурат.

Карандаш алат.

Удабас ла ол тымып, ундылып,

Иштене бергедий бодолып турат.

ИЛЬИЧ БОИЫН ПОЭТТИЙ СЕЗЕТЕН

«Шу-шу-шу — кем жок журт... Ыраакта Саянын кырлары ла олордын учы-куйузы; кезиктери чек апагаш, кар олордо качан бирде кайылат эмеш не. Айдарда, үлгер аайынча менде не де бар ошкош, мен тегин жерге «Саянын эдегиинде Шушада» деп үлгерди Красноярскта бичиген эмезим ине, же баштанкы строктон ары, канайдар база, нени де бичибегем».

(В. И. Ленинниг 18 майда 1897 жылдагы письмозынаг).

Эбире јерлерге, талдарга
нөрүп,
Шушаны јараттай ол
базатан.
«Чек ле сибиряк болуп
калдым» — деп,
Күнге нүйген,
конурлап туратан.
Шушенскте
ссылнада Ленин жүрөдө,
Ар-бүткен онын
нөкөриндий болотон.
Айас нүндер
тура бергенде,
Ильич журттан
јүре беретен.
Мылтын алып, нарагайлар аралай,
Мешкелеп, андап базып жүретен.
Эмезе эгирде Перово нөлдин
Јанында јапашка
амыраарга келетен.
Кезикте Турналу деп
кырга чыгала,

Эбире көрөтөн,
сананып туратан.
Енисей суунын агып барганы
Ыраанта көгөрүп, тумантып
жадатан.
Саяннын найыр кырлары база
Улу суу ого тыг жарайтан.
Элбек жерлер онын, байла,
Ийде-күчине келижип туратан.
Ол бу иеен жерлерди көрүп,
Ар-бүткөннөң ийде алатан.
Бир де жол сөс бичиген болзо,
Бойын поэт деп
бодоп туратан.

МАРТЬЯНОВТЫҢ МУЗЕЙИНДЕ

Минусинскте жакшынак озогы музей бар.
Ондо дезе — библиотека. Мында полити-
ческий айдуулга келген жият Владимир
Ульянов кычырган, бичиген, иштенген.

Ыраак Минусинск.
Мартьяновтын музейи.
Библиотека.
Бичиктү полкалар турат.
Олор барган жүрүмди көргүзүп,
Өтибөн өйлөрдү меге айдат.
Мында Ленин болгон.
Кара столго
Эңчейип отуруп күүним келет.
Онын кычырган бичиктеринин
Страницалары
шымырагандый билдирет.
Улу, иштенкей
улус жаантайын

Ончозын билер күүндү зди.
«Бичиктер көрөрүн тыг сүүйдим» — деп,
Ленин быжу

айдар зди.

Ильич метеерип, истеп, амадап,
Бедреп табарын билетен зди.
Бичиктерди мен көрүп тура,
Жүрүмди канайда жүрерин шүүйдим.
Жарык түш

змезе орой түн,

Жаскы күн

змезе кышкы соок —

Ончобыс онок

болуш сурап келедис.

Ол нудай эмес,

ол бистийле он.

Ол ончо суранка

каруу берер.

Жеткердег корып алар деп,

акту бүдедис.

Жылдар өдөт. Бис бу ак-жарынта

Ончозынын каруузына

турар учурлу болдыс

Жүрүмди сөслө дө, мүргүülle де,

Кычырган бичиктерле дэ

жарандырып болбос.

Ол бойы тартыжучыларды, ойгорлорды сүүген,

Жүрүм-төзөбчилер ортодо

ол баштапкы болгон.

Жылдар өдөт. Шушенскийде город.

Эски турачантарды

жангы туралар солойт.

Жүрүм учун бойы тартыжар,

ончонын каруузына турар

Кижиги эмди телекейде бар.

Ол тартыжат,

туружат,

иштейт.

В. И. ЛЕНИН ЗЭН ЛҮРЕРДЕ, ОЛ КЕРЕГИНДЕ БИЧИЛГЕН ҮЛГЕРЛЕР

«Поэттин библиотеказы» деген текши бажалыкла чыгып турган жуунтылардын бирүзинин томы «Ленин поэзияда» деп адалган. Бу жылбүлү жуунты бүткүлинче Советский государствоны төзбөчи Владимир Ильич Лениннин юбилейине учурлалган

Башчынын сүр-кеберин көргүскен жуунты Владимир Ильич тирү жүрерде бичилген үлгерлерле ачылып јат. Жуунтыны белетеген улус ундылып калган ла элбеде јар-лалбаган произведениелерди архивтердег ле газеттердег таап, үлгерлердин бу солун кннгазына кошкон.

Онын бир кезигин мен алтай тилге көчүрин, бистин литературно-художественный жуунтыбыстын В. И. Ленинге учурлалган бу номерине берип турум.

Б. УКАЧИН

Ялмари ВИРТАНЕН

ЛЕНИННИНГ КЕЛГЕНИ

Зңир нойылат, оттор сурнурайт,
Улустын тунган шымырты угулат.
Изү тушташты олоҗ саныйт,
Маанылар алдыла улус барат.
... Башталган! Паровоз келген,
Поезд токтогон вокзалда.
Толку чылап улус нүүлеген,
Утнуулду кыйгы угулат: «Ура-а!»...
Көкси ойлу, көзи отту кнжи
Ойто төрөл Россияга бурылган.

Ол албатынын санаазын билер, ижин! —
 Ыраантаг албаты жүрегин тыгдаган...
 «Нөнөрлөр! Ончогорго жалбышту эзеним!» —
 Уни торгулат, сөстөр угулат.
 «Солдаттар, матростор, слерге эзеним,
 Революцияла Слерди!» — деп, сөстөр томурат.
 Албаты нүүлейт, кожом торгулат,
 Жайымнын канады кожомдо жайылат.
 Лениннин иелгенине төрөли сүүнөт,
 Албаты жүреги сүүнчилү нүйөт.
 «Нөнөрлөр!» — деген кычыру элбейт,
 Революциянын салыны жалбырайт.
 Кызыл маанынын алдына туругар,
 Революция жолыла ичкери базыгар!
 Башчынын сөстөринен ийде кожулат,
 Санаа ла жүрек жөнүгө кычырат.
 Келер ой бистинг болор,
 Пролетарийлер жөнү алар!

1917 жыл, Белоостров.

✓
 Петербургский ишмекчи Ялмари Эрикович Виртанен 1905 жылда демонстрацияларда турушкан учун ижинен чыгарткан. 1908 жылда Финляндиянын социал-демократический партиясынын членине кирген.

1906 жылда Ялмари Эрикович үлгерлер бичип баштаган, онын произведениелери Финляндиянын ишмекчи газеттеринде кепке базылып гуратан.

1917 жылда Виртанен Белоостровто Военно-Революционный Комитеттин председатели болуп иштеген. Темир жолдын ишчилери Лениннин Петроград жаар 3(16) апрельде бурылып жатканын угала, оны Белоостров деген станцияда уткыгандар.

«Вокзалга көп ишмекчилер келген — деп, Виртанен эске алынат. — Энирдин оңурункийинде оттор суркуражат, революционный маанылар элбирежет. Жуулгандар өкпөорип, башчынын келерин көдүринилү сакыйт... Жаан удабай ла түрген жорукту псеэздинг келип жатканы көрүнди... Ишмекчилер Владимир Ильичке колдорын сунулайт, псеэзтег платформага түжерге болушат. Орус жерине келгеели, баштап ла куучын айдып, пролетарийлерди революция учун тартыжарга кычыру эткен...»

ТЕЛЕФОННЫҢ ШЫҢЫРТЫ

Телефон шыгырады...
Тутназын туттым.
Нуучындар угулат,
Өкпөбөргөни билдирет.

Меге айдыжат:
— Уч ле час мыкан кайра,
Оштүлөрдиг коронду огына
Ильич шырналаткан,

Оштүзине ол аттырткан,
... Жеткерди кем эткен,
Кемник жүзи уйалбай,
Кемник жүреги тидинбей,

Башчыга шогын жетирген?!..
Оч аларга нызып чыктым,
Көксиме де изүү нан шаалат,
Жудруктарым казыр түүнедим,

Кижиге бого канайып чыдажат!..
Акыр ла болзык, оштү,
Мен келерим жаан өчтү..
Оштүге кем де килебес,

Өчинг ал, бажын кес!
... Кан учун — кан,
Өлүм учун — өлүм!
Башчыны кем аткан?

Ого бүгүн ле — өлүм!
Оштүге килезен,
Ол сеге килебес.
Килеген оштүүң

Нөкөрүң
начан да болбос!

30 август, 1918 жыл, Петроград.

✓
Александр Александрович Вермишев — революционер-подпольщик, 1903 жылдан бери Коммунистический партияның члени. Бойының жаңыс ла революционный ижи учун эмес, литературный да ижи учун көп катап жаргылаткан. Октябрьдың 1917 жылында Кышкы Өргөөни аларында турушкан. Революцияның кийипинде Петроградта төзөлгөн Түндүк коммунаың комиссариатында иштеген

30 августта 1918 жылда кенетийин комиссариатта телефон шыгырт эткен: Александр Вгорович Бадаев Ленинди Капланның шыркалай атканы керегинде Вермишевке жетиру эткен. Мындый жеткерлү табышты угуп кайкайла, Вермишев ол ло кўн өрғи үлгерди бичиген. Бу үлгер ол өйлөрдөги чыгып турган агитплакаттардың бирүзинде базылып чыккан. Башчы керегинде бу үлгердиң текстин Вермишевтин нөкөри, советский ле партийный ишчи, С. Л. Лукашиниң блокнодында артып калган. Нөкөр Лукашиниң архивинен бу үлгерди алып, 1966 жылда 20 февральда «Орловский комсомолец» деп газетте катап жарлагандар. 1919 жылда А. А. Вермишев фронтко атанган. Елек деп станцияда ол мамонтовецтердин колына кирип, кату кыйнадып өлгөн.

Александр ЯРОСЛАВСКИЙ

ЛЕНИНГЕ

Ол жажына мөңкүлик,
Жаркынду күндий..
Жендирбес ле бийик,
Геракл баатырды..
Жуу-чакта ла тартышта
Сен бисти бийин көдүрген..
Улу ла жаан ийденле
Талай-тенгисти сен женген..
... Жегү! Улу жегү келген! —
Каандын өргөө подылган.
Албаты ийдезин көргүсиен,
Жер-телекей силкинген.
Мен жангыскаң жүден болгойым,
Жонту ла ийде жон болгойым,
Же жажына кулдук жоголзо,
Жаркынду болор жаңы алтам!
Телекейде бис миллиард тоолу.

Айдарда, бис улу, айдарда, бис тоомҗы!
Жаркынду жылдыс кычырып турарда.
Женү болор бистин алдыста!
Амаду бийин тужунда,
Бис оны эзчий базарыс.
Албаты-калык биригип,
Кычыруунды угарыс!
Кычыр, көдүр бисти!
Куйун-јоткон тынҗызын!
Угы башна калынты
Улу керек баштазын!
Чыгыш ла бадыш,
Түштүк ле түндүк —
Бирлик болзын!
Кычыр, көдүр бисти! —
Калыктар туруп чынсын!

Владивосток, областной түрме.
Сентябрь, 1919 жыл.

✓
Александр Борисович Ярославский бойынн «Ленинге» деп үлгерин 1919 жылда Владивостоктогы областной түрмеде бичиген. Ол өйдө Ыраак Күнчыгышты акгвардеенгер ле Япониянын интервенттери бийлеп алган туш болгон. А. Б. Ярославский түрмезен чыгала, Каландарашвилинин партотрядында иштеген. Бу өйдө ол үлгерлердин бир канча жуунтыларынын авторы болгон...

Федор ЧУМБАРОВ-ЛУЧИНСКИЙ

ЧАС

Нөкөр Ленинге учурлалган...

Өткөн өйлөрдө,
Ышту стенеде,
Кыймыгы јок тымынта
Кыймытанбай час турган.
Торого бастырган
Көп улустар,

Тозынду көзүң
 Жаныла барабан,
 Решеткалу көзүңкөр,
 Караңуу көрүп туратан.
 Же ыраак жылдардын
 Жоткондорун өткүрө
 Бир жаңы кижи
 Жалтанбай келген.
 Ол тушта буунтылардын
 Суулары жалтыража берген,
 Жараткан жаратка
 Жайкалып аккан.
 Ол кижи часты көрүп,
 Пружиналарын ла винттерин жазаган.
 Ундылып калган час десе,
 Ойгоно чарчап, иштеген.
 Час шаңырайт,
 Теленей жайкалат...
 «Иштеп жат! — деп, улус сүйүнгөн,
 Көрүнбес телкемдер көрүнгөн,
 Жаңы өйдү
 ол кижи экелген...
 Бистинг өйишти керелеп,
 Час тынданып,
 иштей берген...

Федор Степанович Чумбаров-Лучинский Архангельский губерниядан Петроградка
 жини тужында келген. Ол мында большевиктерде таныжып, партиянын членине кирген.
 1916 жылда ол түрмелеткен. Октябрьский революциянын кийининде, ол Кызыл Гвар-
 дияга, оной Кызыл Черүге кирип, политишчи боло берген. 1918 жылда партия оны
 Ярославль городто көдүрилген түймеенди туй базарга аткарган. Оной Федор Степанович
 Түндүк фронттын 6-чы армиязынын политбөлүгинде иштеген. Бу ок өйдө Түндүктеги
 городтордо советский печатты тазбөр жанынан жаап иштер өткүргөн.

Комиссар Чумбаров-Лучинскийдин бичиген үлгерлерин Архангельский, Вологда-
 нын ла Питердин газеттери кепке базып чыгарган. Ленинге учурлалган «Час» деп
 үлгер 1918 жылда, 4 декабрьда «Крестьянский правда» деп газетке кепке базылып
 чыккан. Ол РКП(б)-нин X-чы съездинин делегады болгон. Түймеен көдүргөн Кронш-
 тарта жуулажып, Финский булуңнын тожында өлтүрткен.

БАЖАЛЫКТАР

Павел КУЧИЯК	Ленин — сырангай жарык большевик! («Арбачы» деп поэмадан алынган үзүк).	3
	Избирательный участокто	4
Лазарь КОКЫШЕВ	Лениннин мавзолейинде (поэма-санаа)	6
Аржан АДАРОВ	Ленин кебери	11
Эркемен ПАЛКИН	Истер	16
Борис УКАЧИН	Музей-турада	23
	Бу закон зайыбча	24
	Јас	27
Иван САЛАЙМАН	Лениннинг сүри бар	30
Паслей САМЫК	Владимир Ильичти кычыргамда	31
Иван РЫЖИКОВ	Јанвардыг чечектери (поэма-туују) А. Адаров көчүргөн	32
Сазон СУРАЗАКОВ	Лениннин уулы	44
Алексей СМОЛЬНИКОВ	Смольныйда болгон учурал	47
	Калганчы эзендешкени	48
	Лениннинг ролин ойногон актер А. Адаров көчүргөн	50
Георгий КОНДАКОВ	Амырайтан јер	51
	Ильич бойын поэттий сезетен	52
	Мартъяновтыг музейинде Э. Палкин көчүргөн	53
<i>В. И. Ленин эзен жүрөрдө, ол керегинде бичилген үлгөрлөр</i>		
Јлмари ВИРТАНЕН	Лениннинг келгени	55
Александр ВЕРМИШЕВ	Телефон шынырты	57
Александр ЯРОСЛАВ-СКИЙ	Ленинге	58
Федор ЧУМБАРОВ-ЛУЧИНСКИЙ	Час Б. Укачин көчүргөн	59

В ПЕСНЕ НАШЕЙ ЛЕНИН

(по темплану «Звезда гор»)

Редакторы *В. О. Адаров, В. Т. Самыков*
Художественный редактор *И. И. Митрофанов*
Технический редактор *И. И. Ортоңулов*
Корректоры *К. Ё. Укачина, А. А. Боконокова*

Сдано в набор 23/X 1969 г.
Подписано к печати 19/XII 1969 г.
Формат 60×90 1/16. Печ. л. 4.
Уч.-изд. л. 2,81. АН 15061. Заказ № 3394
Тираж 700 экз. Цена 29 коп.

Горно-Алтайское отделение Алтайского книжного издательства,
г. Горно-Алтайск, пр. Коммунистический, 44
Горно-Алтайская типография, пр. Коммунистический, 27.

29 акча

Горно-Алтайск · 1989